

večer tříkrálový

WILLIAM SHAKESPEARE

Mám tebe k jasnému dni léta přirovnat?
 Není tak líbezný ani tak srdci milý:
 vždyť v máji víchř se opírá do poupat
 a léto, léto též trvá jen krátkou chvílí;
 někdy to nebeské oko až příliš plá
 a jindy jeho tvář nevyjde zase z tmy,
 a každá krása zde od krásy odpadá,
 jak velí náhoda nebo běh přírody
 Tvé věčné léto však se nikdy nezmění,
 ty nikdy neztratíš nyníjší jas své krásy,
 tebou se nebude smrt chlubit, že jdeš s ní:
 v mých věčných verších tu přetrváš všechny časy;
 dokud jen bude zde žít a číst kdokoliv,
 dotud zde budeš ty v mých slovech také živ.

WILLIAM SHAKESPEARE — SONY,
 PŘELOŽIL JAN VLADISLAV

Přetrvá mramory, přetrvá zlaté věže
 a hrobky vladařů tento můj mocný rým:
 zatím co s kamene čas písmo dávno smaže,
 můj verš zde bude dál jasně plát — a vy s ním.
 Až sochy rozkotá běs válkou rozpoutaný
 a sváry obrátí paláce v prach a rum,
 má báseň, letopis na vaši paměť psaný,
 bude dál vzdorovat meči a plamenům.
 Půjdete pevně vstříc smrti a zapomnění,
 jemuž vše propadá; chvála na vaši krásu
 bude však mít svůj stan v očích všech pokolení,
 jež má nést tato zem až do skonání času.

Tak až po soudný den, kdy z mrtvých vstaneme,
 budete stále žít v čtenářích básně mé.

WILLIAM SHAKESPEARE — SONY,
 PŘELOŽIL JAN VLADISLAV

VEČER TŘÍKRÁLOVÝ

Na zlomu šestnáctého a sedmnáctého století byla prvně uvedena Shakespearova komedie Večer tříkrálový s podtitulkem Cokoli chcete. Byla završením pozhledného pětiletí, ve kterém dal Shakespearův genius Sen moci svatojánské, Richarda II., Krále Janá, Benátského kupce, dva díly Jindřicha IV., Jindřicha V. Mnoho povyku pro nic a komedii Jak se vám líbí.

Historiky bývá toto období označováno jako nejšťastnější období Shakespearova života, jako údobí jeho maximální důvěry v humanistickou vzdělanost, údobí, které mělo odraz ve hrách vyzařujících renesanční radost ze života. Poté následuje až na nepatrné výjimky vývoj ke skepsi, vyjadřující Shakespearovo zklamání ze světa a lidské společnosti, nejsilněji promlouvající z Krále Leara a Timona Athénského.

Stejně jako v předcházející komedii Jak se vám líbí, spojuje i Večer tříkrálový několik rovin, které Shakespeare mistrovsky proplétá v jeden celek. První rovina je značena milostně romantickými zápletkami kolem postav Orsina, Violy, Olivie, Sebastiana a Antonia. Celá tato rovina má v sobě mnoho z logiky pohádek v postupu jak je děj zaplétán i rozuzlován. Proti tomuto pohádkově milostnému světu stojí rovina příběhu radostně pozemská značená postavami Říhala, Marie a šaška. Celkový kontrast skladby pak završuje myšlenkový svět Malvolia, svět, který stojí v protikladu k citu milostnému i humoru. Jeho neschopnost něco nebo někoho milovat, z něčeho se radovat, předznamenává Shakespearův pohled na záporné hodnoty lidské duše, který rozvedl v pozdějších tragédiích, ale který se ozývá i z některých sonetů. Doba vzniku sonetů se shoduje i s datem zrodu Malvolia a jistě zde nejde o shodu náhodnou, stačí se pozorně zaposlouchat a zamyslet:

Znaven, ach, znaven vším, já volám smrt a klid,
když vidím zásluhy se rodit u žebráka,

Bohuslav Čáp

a bédnou nicotnost zas v nádheře se skví,
a víru nejčistší zrazenou hořce plakat,
a zlatý vavřín poct na hlavách nehodných,
a dívčí něhu, čest, servanou v okamžiku,
a dokonalost pak, budící už jen smích,
a vládu ve zchromlých pařátech panovníků,
a jazyk umění vrchností zmrzačený,
a blbost, doktorský radící rozumu,
a přímst, zvanou dnes hloupostí bez vší ceny,
a Dobro, zajaté a otročící Zlu —

tím vším, ach, unaven, já zemřel bych už rád,
kdybch tím nemusel i lásce sbohem dát.

Otázka vzniku této hry je jako vždy téměř dobrodružstvím spojeným s literárnědetektivním pátráním. Jako předloha sloužila Shakespearovi italská hra neznámého autora »Ošálení«, která byla prvně uvedena v roce 1531 a později se s úspěchem hrála i v zahraničí. Druhým inspiračním zdrojem byla povídka anglického spisovatele Barnabe Riche Apolonius a Riche. Tato povídka se dočkala patrně již před Shakespearem zdramatizování.

O Shakespearově Večeru tříkrálovém máme zajímavou studii Viléma Mathesia, ze které citujeme: »Večer tříkrálový známe teprve z foliového svazku, v kterém roku 1623, tedy sedm let po autorově smrti, byly sebrány Shakespearovy komedie, hry historické a tragédie. Rukopis, z něhož hra byla tištěna, byl podle povahy scénických poznámek původu zřejmě divadelního, a proto je text, který se nám takto dochoval, poměrně dobrý. Doba, do které jest klást vznik hry, je omezena dvěma daty. Roku 1589 vytiskl cambridžský mistr svobodných

Eva Poláková

Jiřina Barášová

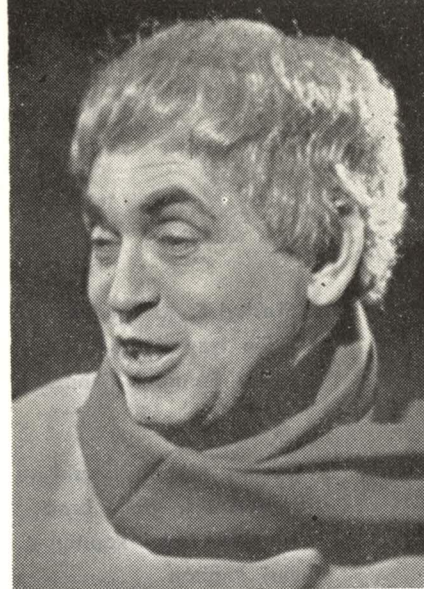
umění Francis Meres, tehdy třiatřicetiletý, úvahu o současně literatuře anglické, v níž velice chválí Shakespeara. Uvádí jménem dvanáct jeho her, mezi nimi šest komedií, ale Večer tříkrálový v jeho seznamu není. Můžeme tedy mít za to, že tehdy ještě nebyl napsán. Čtyři roky později, v únoru roku 1602, si zapsal do svého deníku člen londýnské právnické školy zvané Middle Temple, John Manningham, že při domácí slavnosti, pořádané podle všeho o hromnicích, byla ve škole sehraána (jistě od profesionálních herců, kteří do právnických škol londýnských byli zváni) hra Večer tříkrálový nebo Cokoli chcete, a nejen podle názvu, nýbrž i podle náčrtu obsahu, který Manningham podává, je zřejmé, že šlo o hru Shakespearovu. I tato čtvři léta, která z uvedených dvou faktů vyplývají jako doba, v níž Večer tříkrálový vznikl, se dalšími kritérii zužují a protože se v některých drobnostech Shakespearova textu dosti zřetelně ozývá ohlas událostí roku 1601, je možno konec konců klást napsání Shakespearovy hry s velkou pravděpodobností do tohoto roku . . .

Pro nás dnes a pro praktické záměry divadla jsou tyto historické dokumenty sniže poučnou zajímavostí. Rozhodující je hodnota Shakespearova zpracování, která dala těmto námětům nesmrtelnou duši. O jeho tvůrčí metodě necháme promluvit velkého básníka naší doby, Borise Pasternaka, který vlastním tvůrčím géníem rozpoznal velikost Shakespearovy tvorby a velice přesně ji formuloval: »Shakespearův styl charakterizují tři zvláštnosti. Jeho dramata jsou duchem hluboce realistická. Jejich provedení hovorovým jazykem je přirozené v místech napsaných prózou, anebo když kusy básnického dialogu jsou spjaty s dějem nebo pohybem. V ostatních případech proudy jeho blankversu jsou nadnesené metaforické, někdy zbytečně, a tehdy na úkor pravděpodobnosti.

Obrazný Shakespearův jazyk není steinorodý. Někdy je to nejvyšší poezie, která vyžaduje příslušné vnímavosti, někdy zjevná rétorika, která kupí desítky zbytečných podrobností místo jednoho slova, jež má autor na jazyku, ale ve

Alois Müller

Josef Hájek

spěchu je nezachytil. Ať je tomu jakkoli metaforický Shakespearův jazyk ve svých projasněních i rétorice, na svých vrcholech i ve svých propastech je věren hlavní podstatě každé opravdové obrazné řeči.

Metaforičnost je přirozeným důsledkem omezeného trvání člověka a neomezeně pojaté velikosti jeho úkolu. Při tomto nesouladu musí se člověk dívat na věci bystře jako orel a vyjadřovat se okamžitými a hned pochopitelnými prozřeními. A to je poezie. Metaforičnost je těsnopis velké osobnosti, rychlopis jejího ducha. Bouřlivá životnost štětce Rembrandtova, Michelangelova a Tizianova není výsledkem jejich promyšleného výběru. V nenasytné touze namalovat celý svět, který je uchvacoval, neměli čas malovat jinak.

Shakespeare v sobě spojil vzdálené stylistické krajnosti. Sloučil jich tak mnoho, že se zdá, jako by v něm žilo několik autorů. Jeho próza je ukončená a zpracovaná. Je napsána geniálním komikem detailistou, který vládne tajemstvím zkratky a darem posmívat se všemu zajímavému i podivnému na světě. Tomu zcela protikladná je oblast Shakespearova blankversu. Jeho vnitřní i vnější chaotičnost podráždila Voltaira i Tolstého.

Velmi často některé Shakespearovy postavy procházejí několika stadii dovršování. Některá postava zprvu mluví ve scénách napsaných verši, ale pak se náhle rozmluví prózou. V takových případech veršované scény činí dojem scén přípravných, kdežto prozaické závěrečných a konečných.

Verše byly nejrychlejší a nejbezprostřednější formou Shakespearova vyjadřování. Sahal k nim jako k prostředku nejrychlejšího zachycení myšlenek. To šlo tak daleko, že v mnohých jeho veršovaných pasážích se zdá, že verše jsou tu psány na nečisto jako náčrtky k próze.

Síla Shakespearovy poezie je v její mohutné, nezadržitelné a v nepořádek rozmetané skizzovitosti.

kb

WILLIAM SHAKESPEARE

Večer tříkrálový

Komedie o devatenácti scénách

Překlad E. A. Saudek

Režie Ivan Weiss

Scéna František Skřípek j. h.

Kostýmy Jan Skalický j. h.

Hudba Miroslav Ponc

Šerm Svatopluk Skýva j. h.

Orsino, vévoda illyrský	Zdeněk Dřevojánek
Sebastiano, Violin bratr	Václav Procházka
Antonio, lodní kapitán	Bedřich Kolliner
Jiný kapitán	Miroslav Olejníček
Valentino šlechtici	Svatopluk Vašut *
Curio	Jaromír Slováček *
Rytíř Tobiáš Říhal	Alois Müller
Rytíř Ondřej Trasořítka	Josef Haukvic
Malvolio, Oliivin správce domu	Karel Vochoč

Fabiano	Aleš Košnar
Vejražka, šašek	Bohuslav Čáp
Olivie, dcera hraběte	Jiřina Barášová
Viola	Eva Poláková - Hlga Čočkova!
Marie, Oliiviina společnice	Milena Asmanová
Kněz	Stanislav Malý
1. biřic	Jaromír Slováček *
2. biřic	Svatopluk Vašut *
* členové externího sboru SDO	

Dějště je město v Illyrii a blízké pomoří.

Inspicientka Milada Pecháčková

Přestávka po 10. scéně

Napovědka Milada Dehnerová

Premiéra 20. února 1965 v Divadle Jiřího Myrona

Karel Vochoč

Milena Asmanová

Jako se mělo za to, že duše Euforbova žije v Pythagorovi, tak sladká, vtipná duše Ovidiova žije v sladkém Shakespearovi medového jazyka. Viz jeho Venuši a Adonise, jeho Lukrécii, jeho cukrové Sonety, kolující mezi jeho soukromými přáteli atd.

Jako Plautus a Seneka se čítají za nejlepší v komedii a tragédii mezi latiníky, tak Shakespeare nejvíc vyniká mezi Angličany v obou druzích dramatické poezie. Z komedií viz jeho Šlechtice veronské, jeho Omyly, jeho Marnou lásky snahu, jeho Lásky snahu vítěznou (míněno je pravděpodobně Zkrocení zlé ženy), jeho Sen noci svatojánské a jeho Benátského kupce. Z tragédií jeho Richarda II., Richarda III., Jindřicha IV., Krále Jana, Tita Andronika a jeho Romea a Julii.

Jako Epius Stolo řekl, že Múzy by mluvily jazykem Plautovým, kdyby chtěly mluvit latinsky, tak říkám já, že Múzy by mluvily v jemně vybroušených větách Shakespearových, kdyby chtěly mluvit anglicky.

FRANCIS MERES, PALLADIS TAMIA
ANEBO POKLADNICE DUCHAPLNOSTI,
LONDÝN 1598.

Zdeněk Dřevojánek

Bedřich Kolliner

Vzpomínám si, že herci často mluvili s čestným uznáním o tom, jak Shakespeare ve svých spisech (ať psal cokoli) nikdy neškrtl ani řádku. Na to jsem odpovídal: „Kéž by jich byl vyškrtl třeba tisíc“. Oni mě považovali za pomlouvače. Neříkal bych o tom budoucnosti, kdyby nebylo jejich hlouposti, s jakou si vybrali k chvále právě tu vlastnost svého přítele, jíž nejvíc chyboval. Také chci ospravedlnit svou vlastní poctivost, neboť jsem toho člověka miloval a ctím jeho památku jako málokdo (ale nechci jej povyšovat na idol). Byl vskutku čestný a otevřený, svobodné povahy; měl skvělou fantazii; smělé představy a jemné výrazy, jimiž oplýval s takovou lehkostí, že jej někdy bylo nutno zastavit. Sufflammandus erat, jak řekl Augustus o Hateriovi. Měl svůj vtip ve své moci; jen bych si přál, aby jej byl také plně zvládl . . . Avšak jeho ryzí vlastnosti vykupovaly jeho nedostatky. Vždy na něm bylo víc k chválení než k odpouštění.

BEN JONSON,
STAVEBNÍ DŘÍVÍ ANEBO OBJEVY,
LONDÝN KOLEM 1630.

O VZNIKU SHAKESPEAROVÝCH HER

K jakékoliv studii o vývoji Shakespearova díla je potřeba zjistit dobu vzniku jeho her. To však není tak snadné. Zůstalo totiž velmi málo záznamů, takže se skoro o žádné hře z alžbětinské doby nemůže přesně prohlásit, kdy vznikla. Některé hry se uváděly v divadlech pana Henslowa (majitel několika divadelních budov, které propůjčoval) a v jeho známém Deníku jsou poznámky buď o datu premiéry, nebo o tom, kolik zaplatil hercům nebo dramatikovi. Avšak v těchto divadlech se za Shakespearova života hrála pouze malá část jeho her. A z ostatních divadel záznamy takového druhu jako v Deníku neexistují.

Proto doba vzniku Shakespearových her může být zdůvodněna a vyvozena z takových materiálů, které můžeme shromáždit. Existují tři způsoby, z kterých se může odvozovat: a) externí, b) interní, c) podle stylu. Kombinací těchto tří způsobů se vypracuje kánon, podle kterého se pak už dá přibližně určit, kdy která hra vznikla.

Nejcennějším druhem důkazů jsou důkazy externí. To je přímé zmínění nebo odkaz na určitou hru. Těchto odkazů existuje poměrně dost.

Německý cestovatel Platter, který navštívil Londýn v roce 1599 si poznamenal do svého deníku:

»Po obědě dne 21. září asi ve dvě hodiny, šel jsem se svými druhy za řeku a v budově pokryté doškovou střechou viděl tragédii prvního císaře „Julia Caesara“, výtečně předvedenou asi patnácti osobami. Když tato hra skončila, podle zvyku velmi půvabně a v podivuhodné sestavě tančili, dva oblečení v mužských šatech a dva v ženských.«

John Manningham, advokát, si poznamenal do svého deníku pod datum 2. února 1602:

»Na naší slavnosti jsme hráli hru s názvem »Večer tříkrálový nebo Cokoli chcete«. Tato hra je podobná »Komedii plné omylů« nebo hře »Menechmus« od Plauta, ale je lepší a více je podobná italské hře, která se jmenuje »Inganni«.

V knize o výlohách úřadu pro dvorní zábavu jsou zápisy z let 1604–5, kdy se před dvorem krále Jakuba I. hrál 1. listopadu Othello, 4. listopadu Veselé paničky windsorské a 26. prosince Veta za vetu; v lednu Marná lásky snaha, 7. ledna Jindřich V. a 10. února Kupec benátský, který se králi Jakubovi tak zalíbil, že si poručil ještě

jedno představení. To se hrálo 12. února. Později se platilo hercům za představení Bouře, které se konalo před králem 1. listopadu 1611 a znova se hrálo v únoru 1613.

Velmi cenné důkazy o době vzniku ranějších her jsou v knize Francise Merese (kniha se nazývá Palladis Tamia aneb Pokladnice duchaplnosti a autor v ní uvádí Shakespearovy básně, sonety a šest komedií a šest tragédií, a oceňuje Shakespearovy básnické a dramatické kvality). Tyto hry musely být inscenovány předtím, nežli se kniha tiskla — což je před létem roku 1598. Patrně hry, které by pro toto srovnání byly důležitější — jako je Hamlet, Othello a Lear — nebyly ještě v té době uvedeny na scénu.

Tyto důkazy sice neurčují přesné datum premiéry, ale je z nich jasné, že hra musela být před určitou dobou napsána.

Druhým způsobem určování doby vzniku hry — jsou interní důkazy. To tehdy, když v samotné hře je narážka na jistou událost. Takovýchto her u Shakespeara není mnoho, i když svým dílem reagoval na události a obecnstvu je připomínal v některých významných monologech, přesto málokdy dělal přímé narážky.

Jasný příklad je v Hamletovi, kdy Shakespeare naráží na boj mezi divadly v letech 1600–1601:

Hamlet: Která je to společnost?

Rosencrantz: Právě ta, kterou jste vždycky rád viděl: činohra z města.

Hamlet: Proč cestují? Pro jejich pověst i pokladnu bylo přece lepší trvale hrát ve městě.

Rosencrantz: Nedávné převraty patrně zavinily, že museli ven.

Hamlet: Váží si jich diváci ještě tolik jako tenkrát, když jsem byl ve městě? Mají velké návštěvy?

Rosencrantz: Ne, to už ne.

Hamlet: Proč? Vyšli ze cviku?

Rosencrantz: Aní ne; jejich výkony jsou pořád, jako byly. Jenže se teď usadila na jevištích taková nedorostlá verbež, umí to jenom rvát a křičet a brozně jim lidi tleskají. To je teď v módě. A napadají obyčejná divadla (jak tomu říkají) s takovou vehemencí, že mnoho těch, kdo mají rapír u boku, bojí se per a nechtějí tam ani chodit.

Hamlet: Cože, jsou to děti? A kdo je vydržuje, kdo jim platí? Až jim hlásky přestanou pískat, nehodlají snad už hrát? Až dorostou a stanou se z nich obyčejní herci

[a to se patrně stanou, když je neuživí něco lepšího), neřeknou si nakonec, že jim autoři škodili, když je nutili křičet proti jejich vlastní budoucnosti?

Rosencrantz: Opravdu s tím už bylo na obou stranách povyku dost a dost a obecnostvo v tom nevidí žádnou nepravost posluhovat je ke sporům. Někdy čas dokonce nikdo nedostal ani vinku za námět ke hře, kde se básník a herec nepouštěli kvůli téhle otázce do křížku.

Hamlet: Je to vůbec možné?

Guildenstern: Hodně možkú na to vyplývalo síly.

Hamlet: A děti vyhrály?

Rosencrantz: Ovšem, můj pane — zpodrážely nohy všem ostatním i tomu divadlu se znamením Herkula.

Třetí způsob určení doby vzniku — podle stylu — není tak přesný. Nicméně vývoj Shakespearova básnického stylu je tak značný, že se jeho hry mohou rozdělit do čtyř skupin: rané, zralé, vyrovnané (vyvážené) a pozdní. Kombinací těchto tří způsobů může být určena přibližně doba vzniku a zhruba určeno pořadí, v jakém byly hry napsány, takže je možno vysledovat Shakespearův vývoj, ale také máme možnost vidět jeho hry na pozadí doby, ve které žil.

Například Lear byl zřejmě napsán v roce 1606. Musel být napsán před vánocemi tohoto roku, protože 26. prosince 1607 N. Butter a J. Busby přihlásili k tisku v londýnském Nakladatelském rejstříku

»historickou hru pana Williama Shakespeara o králi Learovi, jak ji dávali před královským Veličenstvem ve Whitehallu o posledních vánocích na sv. Štěpána večer služebníci Jeho Veličenstva, hrající obyčejně v Zeměkouli na Nábřeží«.

Tedy Lear se hrál před dvorem o vánočních svátcích 1606. Nejdříve mohl být napsán roku 1603. Edgar, přestrojen za »chudáka Tomše« si bručí:

»...pět dáblů bylo v nebohém Tomovi najednou: duch tělesnosti Obidíkt; Hobbididens, kníže temnoty; Mahu krádeže; Modo vraždy, Flibbertigibbet šklebení se a zubení, jenž nyní posedá panské a komorné.«

Tato jména převzal Shakespeare z knihy Samuela Harsnetta »Objasnění neslychaných papeženských podvodů«, která byla napsána a vyšla tiskem na začátku roku 1603.

Můžeme se však dostat ještě blíže k době vzniku. Gloster, který věřil na různé pověry a znamení, říká Edgarovi:

»Ta poslední zatmění na slunci a měsíci nic dobrého nám nevěští. Ač znalost přírody může rozumovati tak a tak, přece sama příroda vidí se bičována zjevy, které následují: láska chladne, přátelství opadá, bratři se rozdvoují; v městech vzpoury; v krajích nesvornost; v palácích zrada; a svazky mezi otcem a synem strhány! Ten můj padouch splňuje to znamení: toť syn proti otci. — Král vymyká se z kolejí přírody: tu otec proti děcku. My přežili jsme nejlepší svůj věk; úklady, hluchost srdce, zrada a všechny zhoubné rozvraty provázejí nás neklidně až do hrobu.«

O kousek dál, když hovoří Edmund s Edgarem, Edmund tato slova opakuje s jistou dávkou cynismu:

»Přemýšlím, bratře, o prorocství, které jsem onehdy četl; — co bude následovati po těch zatměních... ubezpečuji tě, že věci, které tam psány, bohužel, se již splňují! — Nepřirozenost mezi dítětem a rodiči, úmor, drahota, rušení starých přátelství, rozkoly v říši, hrozby a kletby králi a šlechtě, bezdůvodná nedůvěra, vypovídání přátel, rozrušení vojska, manželská nevěra a bůh ví ještě co.«

Shakespeare převzal tyto věty z malého pamfletu »Divné, strašné a pravdivé zprávy o tom, co se stalo v Carlstadtu v království Chorvatském«. Tento pamflet líčí různé pověry, znamení, která předcházejí zlověstným pohromám. Předmluva k tomuto pamfletu je datována 11. února 1606. To znamená, že Lear byl napsán mezi tímto datem a mezi představením, které se konalo o vánocích toho samého roku. Také styl hry, vypracovaný a myšlenkově bohatý ukazuje, že hra byla napsána ve stejné době, jako Macbeth a asi po Hamletovi a Othellovi. Existují totiž důkazy, že Macbeth byl taky napsán v roce 1606.

Ze studie o Shakespearovi od G. B. Harrisona
(přeložila J. Urbánková)
[Úryvky z Hamleta v překladu Z. Urbánka, z Krále
Leara v překladu J. V. Sládka]

Váš nábytek bude zase jako nový!

Využijte příležitosti!

bytprům

může vám novým nátěrem

obnovit váš nábytek!

✱

Objednávky přijímají provozovny:

Bytprům v Karvině, Komenského nám. 1

Bytprům v Místku, Josefovská ulice 28

Bytprům v Novém Jičíně, Hoblíkova ulice 15

Bytprům v Opavě, náměstí Velkého října 19

Malbu bytu vám provede přednostně

Bytprům Třinec, Gottwaldova 397

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

William Shakespeare: Večer tříkrálový. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci dramaturga Vojtěcha Kabeláče. Obálka a grafická úprava Bohumír Tittler, fotografie František Krasl, typografická spolupráce R. Mikeska. — Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod Ostrava, provoz 22, Hollárova 14. T-12 51284 Cena 2,— Kčs